

VENKO ANDONOVSKI

Venko Andonovski (1964), prozaist, dramski pisatelj in esejist. Profesor na Filološki fakulteti v Skopju. Objavil je naslednje knjige: *Mestna četrt lirikov* (kratke zgodbe, 1989), *Freske in groteske* (kratke zgodbe, 1993), *Peklenski stroj* (drama, 1994), *Abeceda neubogljivih* (roman, 1994, nagrada založnika Zumpres za najboljši roman), *Upor v domu za ostarele* (drama, 1994), *Popek sveta* (roman, 2000, nagrada Društva pisateljev Makedonije za najboljšo prozno delo, nagrada dnevnika *Utrinski vesnik* za najboljši roman in nagrada *Balkanika* za najboljši roman na Balkanu).

Soba za dušo

Grški pedagog se ni mogel načuditi bistrumnosti mladega cesarja. V samo desetih dnevih je trinajstletni deček z uporabo poševne ekliptike preračunal, da ima mesečevo – sončevo leto devetinpetdeset majhnih let po tristo petinšestdeset dni, z napako polovice ure na eno leto! Pedagogu so se naježili lasje, ko je rezultat primerjal z rezultatom na Enopidovem koledarju: enakost števil je dokazovala, da pred njim stoji genij.

Naslednji mesec se je mladenič že zanimal za trisekcijo kota, izvrstno pa sta mu šli od rok tudi algebra in aritmetika. Slastno je goital Evklidove *Elemente* in sanjari, da bo rešil problem kvadriranja kroga. Na začetku tretjega meseca, ravno ko se je pedagog pripravljal, da malemu cesarju preproda še etiko, se je zgodil škandal. Sluge so razburjeni govorili, da je mali Aleksander pedagogu pripeljal zaušnico, ko ga je ta popravil pri reševanju geometrijskega problema. Tudi vojaki in

stražarji so šepetali o neprijetnem dogodku, tako da je vest prišla na ušesa imperatorju, ki je takoj zahteval, naj mu pripeljejo pedagoga.

“Hočem, da mi poveš resnico!” je zagrmel imperator. “Nič se ne poteguj zanj, saj poznam njegovo kri, njegova kri je moja kri! Vem, da je hiter kakor blisk in da je tako zaslepljen sam s seboj, da lahko iz samoljubja tudi ubija! Toda hočem vedeti, pedagog, zakaj te je udaril?”

Pedagog je molčal s pogledom, prikovanim na zemljo. Gladil si je kratko bradico in iskal prave besede, potem je rekel: “Genij je, veličanstvo. In zanj ni rešitve. Nekega dne si bo svet zaželel njegove nezmernosti in takrat si ga bo podjarmil. Toda njegova duša bo trpela, ker je krhka kot egipčansko steklo in ne more prenesti granita njegove lakomnosti.”

Veliki Filip je nemo strmel v slavnega filozofa srednjih let. Zamišljen je sedel na prestolu, v razkošnih oblačilih, z lesketajočimi prstani na rokah in s prstom na sencih. Nato je počil s kazalcem in palcem in mirneje rekel: “No, zakaj te je udaril?”

Pedagog je kolebal. Dvignil je pogled, imperatorjeve ljubeznive oči so odprle njegovo dušo kot nebo, ki se odpira pred neurjem: “Danes, moj gospodar, sva bila v knjižnici, jaz sem preizkušal njegovo genialnost, zastavil sem mu znanstveni problem, o katerem mu nisem predaval. Našel je rešitev, toda v zadnji potezi, ko bi moral povleči tangento, da bi prišel do cilja, se je tako razveselil svojega uspeha, da se mu je zatresla roka in je zgrešil točko, v kateri naj bi se končala črta. Videl sem, da pozna rešitev, za to dam glavo. Toda njegova lakomnost in želja, da bi hitro prišel do cilja, njegova ognjena želja, da bi bil pohvaljen, ga je oddaljila od uspeha; potem je prebledel in me kar se da mirno vprašal, ali je rešitev točna, čeprav je tudi sam vedel, da ni. Odgovoril sem mu, da je napačna, on pa me je udaril in s solzami v očeh stekel iz knjižnice. Tako je bilo.”

Imperator se je nasršil. Obraz se mu je pomračil in za trenutek je izgledal brezupno. Potem je zlomljen rekel: “Vedel sem, da je tako pameten, da bo zlorabil svojo moč za prikrievanje slabosti.” “Premiloštljivi gospodar!” je vzkliknil pedagog: “Rotim vas, da mu tega ne štejete v slabo, jaz sem kriv, saj sem prepozno začel z etiko! On sedaj še ne ve, da krepost leži na sredini med preveč in premalo, moder je, pameten, a tudi lakomen, trmast in nezmeren. To je moja krivda, gospodar!”

Veliki Filip je izgledal grozljivo, bil je odločen kot dvignjen meč. Potem je presekal tišino: “Konec je. Prepozno, da bi ga poučeval o zmernosti. On je že osvajalec.”

Poslovil se je od misleca in ukazal, naj mu pripravijo kovčke, dodelijo spremstvo in natovorijo konja.

Zjutraj, ko so šli otovorjeni konji skozi mestna vrata, je od nekod pritekel mladi cesar in v teku ob otovorjenem konju učitelju ponudil roko. Njuni roki sta se združili v močan stisk, pedagog pa je ustavil živalico. Pobožal je dečka po bujnih kodrih, ta pa ga je ponižno in proseče gledal, po rdečih licih prezgodaj dozorelega mladeniča so tekle gromozanske solze. "Nočem, da greš, pedagog moj!" je hlipal mali carjevič: "Užalil sem te, toda nočem, da greš." "Vse bo še dobro," mu je rekel filozof. "Moram oditi, mlad si še in tvoja čustva lažejo, toda še imaš čas."

Z okna ju je gledal strog imperatorjev pogled. V trenutku mu je z razmršeno glavo odsekano pomignil, naj odide, pognal je konja, za seboj pa je slišal glas: "Hočem, da mi daš nalogo, ki je ne bom znal rešiti, moj pedagog!" Pedagog se je obrnil. Oprezno je pogledal malo čudo. Potem se je obrnil, zajahal sedlo, zgrabil razmršeno dečkovo glavo, jo poljubil in zašepetal: "Tvoja duša je lakomna, sinko moj! Tvoje želje, moč in znanje so nezmerni. Ne zahtevaj, da to naredim!" "Rotim te, gospodar modrosti! Daj mi nalogo, ki je ne bom mogel rešiti!"

Učitelj je dvignil obrvi in le stežka rekel: "Dobro. Potem pa spoznaj svojo dušo. Zgradi sobo, ki bo na vseh straneh zaprta, in to tako, da pri gradnji uporabiš samo eno steno, ki ji ni konca, soba pa mora imeti toliko oken, kot ima sten. Ko jo boš sezidal, boš spoznal, da si ta soba ti. Takrat se boš lahko pohvalil, da si spoznal samega sebe."

Potem je Aristotel pognal konja in se priključil odpravi. Pri mestnih vratih je stal obris mladega carjeviča, dokler stražarji niso zaprli vrat. V njegovih očeh ni bilo več solza.

Neke vroče noči, trideset let pozneje, ko so vojni svetovalci prosili bolnega Aleksandra, naj se odpove pohodu na Kavkaz, Arabijo in Sredozemlje in mu prigovarjali, da je že dosegel vse, kar lahko doseže umrljivi car, in to ponazorili z dejstvom, da če se kak osemnajstletnik odpravi z enega konca njegovega cesarstva peš, bo na drugega prispeel kot šestdesetletni stavec, je car naenkrat izgubil zavest in se zgrudil na tla. Ko je prišel k sebi, je vojnemu svetovalcu ukazal, naj pripravi vojsko za pohod, in ga pooblastil za izvajanje vojaških operacij. Potem je ukazal, naj mu pripeljejo najboljšega zemljemerca, najboljšega zidarja in najhitrejšega glasnika v cesarstvu. Zemljemercu in zidarju je dal načrt za neko čudno stavbo in jima ukazal, naj takoj začneta z delom, glasniku pa je predal pismo.

Čez tri mesece, sredi noči, je na vrata Liceja v Atenah potrkal nočni popotnik. Izročil je pismo sivolasemu starcu in na izmučenem konju v galopu odjezdil v noč.

V starčevih očeh se je pojavil čuden lesk. Sporočilo se je glasilo: "Prinesi dušo za mojo lakomnost." Naslednji dan se je stavec odpravil v Rim, na ulico z izkušenimi steklarji.

Aleksander je ležal na smrtni postelji v okrogli sobi, ki sta jo gradbeni starešina in zemljemerec sezidala v pičlih treh mesecih. Ukazal je, naj se mu nihče ne približuje, hrano pa naj mu prinašajo samo enkrat dnevno. Težko je dihal; samo velike oči so še kazale, da je bil nekoč močan in kot zver uporen človek.

Zunaj so zbrani podaniki skoraj neslišno jokali, da jih imperator ne bi slišal. Niso se mogli načuditi visokemu, grdemu in okroglemu stolpu z enim samim nezastekljenim oknom, ki je bil postavljen zaradi nekakšne nerazumljive gospodarjeve želje. Nihče ni vedel, da gre za rešitev naloge, ki je ni mogoče rešiti.

Včeraj se je začelo govoriti, da je od daleč prišel prišlek z bogatim tovorom in da hoče nemudoma videti gospodarja. Bil je star, z dolgo sivo brado, umazan in izčrpan od dolge poti. V rokah je nosil majhen, a težak kovček, zavit v svilo. Stopil je v stolp in položil kovček na tla.

Notri, na sredini, je na smrtni postelji ležal učenec. Dolgo je gledal v starca z nenadejanim žarom v očeh. "Končno," je rekel. "Vse je tu: soba ima zares samo eno steno, a je vendar zaprta z vseh strani. Stene ni mogoče obiti, ker krog nima ne začetka ne konca, kakor tvoja nezmernost. No, v tak zid pa se ne da vgraditi okna. To okno, to steklo je moja duša, če ga samo skušaš upogniti, počí in se raztrešči pod lakomnim krogom granita. Jaz pa bom umrl, ko boš ti vstavil okno in dokončal zgradbo."

"Vse je v redu, Aleksander!" je rekel starec. "Vse je dobro. Rešil si nalogo, za katero sem mislil, da je ne boš. Nisi pa razumel sporočila naloge, nisi pomislil na to, o čemer je govorilo vprašanje."

Aleksander je suho gotal. Potem je zlomljeno rekel: "Vem. Nauk tvoje naloge se glasi: ne rešuj nalog, za katere zahtevaš, da bi bile nerešljive." In še dodal: "Prosim, dokončaj gradnjo. Vgradi okno. Soba brez okna je kakor telo brez duše."

Starec se je sklonil in odprl kovček. "Prav za to sobo sem prinesel steklo, Aleksander. Novo steklo, ulito v obliki valja, najnovejši izum izurjenih steklarjev iz Rima. Narejeno je po merilih tvoje duše, to predstavlja začetek nekega novega obdobja, obdobja Lakomnih. Aleksander, glej, kako je upognjeno, sulica pri napetem loku."

Ko je starec govoril, se je v trenutku, tako kot se dogaja z dušami in steklom, samo, brez kakršnega koli dotika, raztreščilo na tisoče koščkov, z vso silo pozabljenih strasti pihalcev stekla. S strahom v čeljustih, kosteh in duši se je Aristotel varno vrtel proti odru.

Tam je ležalo mrtvo telo Učenca.

Takoj zatem so v sobo nezmernosti prišli razžaloščeni podaniki in objokovali mrtvega cesarja. Z začudenjem so gledali črepinje pred prišlekovi nogami.

Eden od njih je vprašal: "Kaj je to?"

"Njegova duša," je rekel prišlek.

In potem je pod vznemirjenimi pogledi podanikov pobral črepinje – poslednje ostanke duše Granitnega Vladarja, jih spravil v kovček in odšel.